

ROUTE

EDUCATIONAL & SOCIAL SCIENCE JOURNAL

ISSN: 2148-5518

Volume 8, Issue 5, May 2021, p. 378-389

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Article History:

Received

04/02/2021

Received in revised form

25/05/2021

Available online

28/05/2021

WELFARE PARTY IN TERMS OF BIRTH THEORIES, PARTY TYPOLOGIES AND INSTITUTIONALIZATION APPROACH

DOĞUŞ TEORİLERİ, PARTİ TİPOLOJİLERİ VE KURUMSALLAŞMA YAKLAŞIMI AÇISINDAN REFAH PARTİSİ

Muhammet Şibli ADALI¹

Ahmet Mithat ODABAŞ²

Abstract

The main purpose of this study is to make an evaluation on the institutionalization of the Welfare Party and the party structure with the help of the theories of the emergence of political parties, political party typologies and the institutionalization criteria of the parties, which are generally accepted in the field of political science. With which theories can the Welfare Party be addressed in the context of theories of birth? In which typology can it be evaluated in the classification of party typologies? What is the institutionalization level and development of the party in terms of theorizing criteria? Are the basic questions the study emphasizes. In solving these questions and evaluating the results, generally accepted genesis theories and party typologies of Maurice Duverger and the institutionalization criteria of Samuel P. Huntington were used. Before the evaluation of the results, firstly, the historical background of the Welfare Party and the history of the National Vision movement was mentioned due to the ideological basis of the party. Later, some information was given on the differences between the policies followed by the Welfare Party during the period it took part in Turkish political life and the policies followed by the National Vision parties that preceded it, and the emergence theories, party typologies and institutionalization criteria used in the evaluation phase were examined together with the Welfare Party. Findings arising from the evaluations made with the help of the criteria are presented in the conclusion part.

Keywords: Welfare Party, Birth Theories, Party Typologies, Institutionalization.

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, partilerin kuramsal olarak incelenmesinde kullanılan siyasal partilerin doğuş teorileri, siyasal parti tipolojileri ve siyasal partilerin kurumsallaşma ölçütleri yardımıyla Refah Partisi'nin kurumsallaşması ve parti yapısı üzerine bir değerlendirme yapmaktır. Refah Partisi, doğuş teorileri bağlamında hangi teorilerle ele alınabilir? Parti tipolojileri sınıflandırmasında hangi tipoloji içerisinde değerlendirilebilir? Kurumsallaşma ölçütleri açısından partinin

¹ Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı. muhammet.adali1@ogr.sakarya.edu.tr.

² Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı. mithat.odabas@ogr.sakarya.edu.tr.

RESS Journal

Route Educational & Social Science Journal

Volume 8/Issue 5, May 2021

kurumsallaşma düzeyi ve gelişimi nasıldır? Soruları, çalışmanın üzerinde durduğu temel problemlerdir. Bu soruların çözümünde ve sonuçların değerlendirilmesinde siyaset bilimi alanında genel kabul görmüş doğuş teorileri ve Maurice Duverger'in parti tipolojileri ile Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma ölçütlerinden yararlanılmıştır. İlk olarak, Refah Partisi'nin tarihsel arka planından ve partinin ideolojik temelini oluşturması sebebiyle Milli Görüş Hareketi'nin ortaya çıkışından bahsedilmiştir. Daha sonra Refah Partisi'nin Türk siyasi hayatında yer aldığı dönem boyunca izlediği politikalarla, kendisinden önce gelen Milli Görüş partilerinin takip ettiği politikalar arasındaki farklılıklar hususunda bir takım bilgilere yer verilmiş ve değerlendirme aşamasında doğuş teorileri, parti tipolojileri ve kurumsallaşma ölçütlerinin yardımıyla Refah Partisi incelenmiştir. Değerlendirmeler sonucunda elde edilen bulgular sonuç bölümünde aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refah Partisi, Doğuş Teorileri, Parti Tipolojileri, Kurumsallaşma.

GİRİŞ

Siyasal partiler farklı siyasi eğilimleri temsil etme anlamında Eski Yunan'a kadar dayansa da örgütlenmeye dayalı ve seçimle iş başına gelen modern siyasi partiler 19. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmıştır(Kışlalı, 2000:262). Osmanlı Devleti'nde ise siyasi parti niteliği taşıyan ilk örgütün, 1889'da bazı askeri tıp öğrencileri tarafından kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti(İTC) olduğu söylenebilir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İTC, parti kimliğine kavuşmuş ve Ahrar Fırkası(1908), Osmanlı Demokrat Fırkası(1908) gibi ilk siyasi partiler de bu dönemde kurulmuştur(Kışlalı, 2000:272). Buna ek olarak Türk siyasi hayatında siyasi partiler, 1946 yılında çok partili hayata geçişin etkisiyle büyümeye başlamış ve özellikle bu dönemden itibaren farklı ideolojilere sahip birçok parti varlık göstermiştir.

Fikri temelleri 19.yüzyılda Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Namık Kemal gibi yazar ve mütefekkirler tarafından atılan İslamcılık, Osmanlı'nın son döneminde olduğu gibi Cumhuriyet sonrası dönemde de etkili bir düşünce olmuştur(Bulaç, 2005:55). Cumhuriyetin kurulmasından sonra merkeze hakim olan yeni Kemalist değerlerin İslamcılara çevrede tutma çabaları, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan demokrasi dalgasının etkisiyle azalmıştır.

1950'lerde Demokrat Parti(DP), 1960'larda ise Adalet Partisi(AP)'ne eklenerek merkez sağ partiler içerisinde varlık göstermeye çalışan Siyasal İslamcı akım, kökleri 1969'a dayanan Milli Görüş Hareketi(MGH)'nin ilk partisi olan Milli Nizam Partisi(MNP) ile 1970 yılında siyasi olarak temsil edilme imkanı bulduğu söylenebilir. Hemen ertesi yıl laikliğe aykırı çalışmalar yürüttüğü gerekçesiyle partinin varlığına son verilse de 1972'de MGH'nin ikinci partisi Milli Selamet Partisi(MSP) kurulmuştur. MNP'ye göre ömrü daha uzun süren MSP, Milliyetçi Cephe Hükümetleri olarak bilinen koalisyonlarda yer almış fakat 12 Eylül darbesinden sonra kapatılan partilerden birisi olmuştur.

MGH, yaşanan kapatılma süreçlerine rağmen yasal siyasi bir parti çatısı altında mücadeleyi esas almış ve bu ilke doğrultusunda 1983 yılında Refah Partisi(RP) kurulmuştur(Çakır, 2005:544). Hem yerel seçimlerde hem de genel seçimlerde önemli başarılar elde eden RP, 1997 yılında Doğru Yol Partisi(DYP) ile beraber Refahyol Hükümeti'ni kurmuş ve Türk siyasi hayatının önde gelen partilerden birisi olmuştur. Bunun yanında, RP genel başkanı Necmettin Erbakan'ın hükümetin başbakanı olması ve izlediği siyaset, Milli Görüş Hareketi'nin siyasi olarak nasıl bir yol çizdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu çalışmada öncelikli olarak Refah Partisi'nin tarihsel arka planı ele alınmış ve öncülü olan Milli Görüş partilerinden hangi noktalarda farklılaştığı, RP'nin ortaya çıkışına sebep olan etkenler doğrultusunda hangi doğuş teorileri çerçevesinde ele alınacağı tartışılmıştır. Daha sonra RP'nin, siyasi parti tipolojileri açısından hangi parti tipolojisinde değerlendirilebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Son olarak,

Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma standartlarına göre RP'nin kurumsallaşma düzeyi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

REFAH PARTİSİ'NİN TARİHSEL ARKA PLANI VE DOĞUŞUNUN İNCELENMESİ

Refah Partisi'nin doğuşunu ve gelişimini incelemek için partinin içinde bulunduğu Milli Görüş Hareketi'nin doğuşuna ve RP'nin öncülü olan partilere kısaca bir göz atmak gerekir. Öncelikle MGH, 1969 genel seçimlerinde Necmettin Erbakan'ın öncülük ettiği bir grubun, bağımsız milletvekili seçilmesiyle oluşan Bağımsızlar Hareketi'ne dayanmaktadır. Bununla birlikte MGH, temelde "ağır sanayileşme ve manevi kalkınma" olmak üzere iki temel kavram üzerine inşa edilmiştir. Ağır sanayi hamlesi, ekonomik bağımsızlık ve buna paralel olarak adil toplumun kurulması fikrine dayanırken; manevi kalkınma, İslâm kimliğinin inşasını ve korunmasını ifade etmektedir(Yavuz, 2005:591).

Milli Görüş'ün mevcut herhangi bir düşünce veya hareketin reaksiyonu olmadığını ve onun bir ilim ve fikir hareketi olarak ortaya çıktığını vurgulayan Erbakan, MGH'nin tarihsel köklerini 1071 Malazgirt Savaşı'na, İstanbul'un Fethi'ne ve İstiklal Savaşı'na dayandırmaktadır. Dolayısıyla Erbakan'a göre MGH, Türk milletinin "gerçek ruh kökü, aslı, tarihi ve inancı" olarak milli bir anlayışın devamını temsil etmektedir(Erbakan, 2013:174-175). Buradan hareketle MGH, RP'nin ortaya çıkışında ve siyasi hayattaki ilerleyen her sürecinde önde gelen bir siyasi hareket olmuş ve partinin iskeletini oluşturmuştur. RP'nin doğuşunu ve tarihsel arka planını ortaya koymadan önce Milli Görüş düşüncesinin ortaya çıkışından hemen sonra kurulan ilk parti olan Milli Nizam Partisi ve onun devamı niteliğindeki Milli Selamet Partisi'ne kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından gelişen süreçte, İslâm'ı toplumsal hayatta büyük oranda kontrolü altına alan Kemalist resmi ideoloji, siyasal hayatta da İslâmcı akımların ve Tanzimat sonrası gelişen İslâmi ideolojilerin önünü kapatmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uygulanan bu politikalara karşı baş gösteren din temelli bazı eleştiriler rejimi daha radikal bir hale getirmiş ve daha sert önlemler almaya itmiştir. Bu koşullara rağmen İslâmi gruplar ve cemaatlerin birçoğu farklı şekillerde varlığını sürdürmeye çalışmışlardır. Cami, ev, dersane gibi daha küçük organizasyonlar etrafında toplanan bu gruplar siyasal hayatta da kendilerine yer bulamamışlardır. Bu gelişmeler ışığında Türk siyaseti yavaş yavaş çok partili hayata geçiş sürecine girmiştir.

1946 yılında çok partili hayata geçilmesinde, büyük kentlere göçün hızlanması, eğitim seviyesinin yükselmesi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkili olmuştur. Eğitim alanındaki imkanlar ve şehir hayatının etkisiyle siyasal konularda olgunlaşan muhafazakar kitle, dini konulardaki taleplerini daha gür bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır(Yılmaz, 2016:1172).

Bu gelişmeleri takiben Demokrat Parti(DP)'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, İslâmcılara yönelik sert politikalar yumuşamış ve İslâmcılar daha rahat hareket edebilme imkânına kavuşmuşlardır. Seçmen bakımından büyük bir kitleye ulaşan DP ezanın tekrar Arapça okutulması, okullarda din derslerinin verilmesi gibi uygulamalarla İslâmcıların da desteğini kazanmıştır. DP bir bakıma Kemalist Devrime yönelik eleştirileri demokratik bir usulle siyasal sistemin içerisine dâhil ederek marjinalleşmeyi engellemiştir(Mert, 2007:136).

1960 sonrasındaki süreçte DP'nin devamı olduğu iddiasıyla DP'den kalan boşluğu doldurmaya talip olan Adalet Partisi(AP), başta İslâmcılar olmak üzere İslâmi eğilimli küçük burjuvazi ve Anadolu müteşebbislerini memnun etmekte selefi kadar başarılı olamamış ve bu durum İslâmcıların farklı arayışlara girmesine sebep olmuştur. Söz konusu bu arayış 1969 yılında MGH'nin temellerinin atılmasına kadar devam etmiştir.

Bünyesinde büyük toprak sahiplerini, sanayi ve ticaret burjuvazisini barındıran AP, kapitalist gelişmenin hızlanmasına paralel olarak toplumda gerçekleşen işlevsel bölünmelere ilişkin süreci kendi içinde de yaşamıştır. Bu süreci

başlatan ilk hareket, AP döneminde gerçekleşen iktisadi büyümeden en az payı alan küçük burjuvazinin tepkisiyle doğmuştur. AP'nin büyük sanayici ve serbest piyasadan yana izlediği politikalar, küçük ve bağımsız esnaf, zanaatkâr ve çiftçinin aleyhine olmuştur. MNP ve akabinde kurulan MSP bu sınıfsal ayrışmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmışlardır(Özdemir, 2015:3). Bu noktada belirtmek gerekir ki, genel itibarıyla MGH düşüncesinden doğan siyasi partiler, talepleri çok fazla karşılık bulmayan İslâmi hassasiyete sahip küçük Anadolu sermayesi ve siyasal hayatta kendine yer bulamayan İslâmcıların sisteme katılmada çektikleri zorluğun bir ürünü olarak katılma bunalımı partileri şeklinde ortaya çıkmışlardır.

Yukarıda kısaca bahsedilen İslâmcılar ve küçük Anadolu sermayesi ile AP arasındaki anlaşmazlıkların doruk noktası ise 1969 yılında Necmettin Erbakan'ın Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği(TOBB) başkanlığına seçilmesi olmuştur. AP Hükümeti, İstanbul-İzmir merkezli büyük sermaye lehine politikalar uyguladığından Anadolu sermayesi gelişecek bir alan bulamamış ve bu durumu aşmak için çareyi karar alma mekanizmalarına girmekte bulmuştur(Kara, 2020:4-5). Bu süreçte yakından tanıklık eden Erbakan, İstanbul ve İzmir merkezli sermaye grupları karşısında Anadolu sermayesi lehine tavır almış, buna karşın AP'li Ticaret Bakanı, Erbakan'ın başkanlığını tanımadığını ifade ederek onu istifaya zorlamıştır. Bu gelişmelerin hemen ardından Süleyman Demirel tarafından AP milletvekili adaylığı da veto edilen Erbakan, 1969 genel seçimlerinde bağımsız aday olma yoluna gitmiş ve Konya'dan bağımsız milletvekili seçilmiştir. İslâmcılar, Erbakan ve MGH'nin ortaya çıkışına kadar ciddi bir siyasi hareket kurmaktan çekinmişlerdir(Çiğdem, 2005:27).

Erbakan ve MGH'nin siyasi hayata girmesinde etkili olan sosyal grubun, İskender Paşa Cemaati ve cemaatin lideri Mehmed Zaid Kotku olduğunu belirtmek gerekir. Seçimlerden kısa bir süre sonra, Senatör Ahmet Tefik Paksu'nun evinde yeni bir siyasi partinin kurulup, kurulmayacağı hususunda görüşmeler yapılmış ve yeni bir parti kurulması yönünde bir karar alınmıştır. Bu kararı, İskenderpaşa Cemaati'nin lideri Mehmet Zait Kotku da açıkça desteklemiştir(Özgültekin, 2015:107).

Erbakan'ın liderliğindeki on sekiz kişi tarafından, 16 Ocak 1970'te MGH'nin ilk siyasi partisi olan MNP kurulmuştur. Çevrede varlık gösteren muhafazakâr kitlenin asıl temsilcisi olarak kendini konumlandıran MNP, merkezin sıkı gözetimi altında siyaset yapmaya çalışmıştır(Tuncel ve Gündoğmuş, 2012:146). Fakat dönemin atmosferi içerisinde varlığını fazla koruyamamış, daha sonraki Milli Görüş partilerinin de kapatılma gerekçesi olan "laikliğe aykırı eylemlerde bulunma" iddiasıyla 20 Mayıs 1971'de kapatılmıştır. Partinin kapatılmasının ardından MNP lideri Erbakan önce Almanya'ya daha sonra da İsviçre'ye gitmiştir.

12 Mart sürecinin daha çok sol hareketleri hedef alması ve İslâmcılara herhangi bir yaptırım uygulamaması sonucu MGH, yoluna yeni bir parti ile devam etmeye karar vermiş ve 11 Ekim 1972'de Milli Görüş'ün ikinci partisi olan Milli Selamet Partisi(MSP) kurulmuştur. Askeri yönetimin dikkatini üzerine çekmek istemeyen MSP daha temkinli davranma yoluna gitmiş, bu nedenle Erbakan MSP kurucu kadrosu içerisinde yer almamıştır.

MSP, Süleyman Arif Emre'nin genel başkanlığında 14 Ekim 1973'teki genel seçimlere katılmış ve %11.8'lik bir oy oranı yakalamıştır. 48 milletvekili ile seçimlerden üçüncü büyük parti olarak çıkmayı başaran MSP, MGH'nin ilk hükümet tecrübesini Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ile koalisyonda yer alarak yaşamıştır. Fakat bu ortaklık çok uzun sürmemiştir. Zaten dini eğilimleri yüksek olan MSP'nin koalisyon ortağından taleplerinin, dönemin bürokratik seçkinlerine oldukça uzak olmasının yanında her iki partinin lideri de birbirine oldukça zıt kutuplarda yer almaktaydı(Özdemir, 2015:168).

Bu koalisyon denemesinden kısa bir süre sonra, Demirel liderliğindeki AP, Cumhuryetçi Güven Partisi(CGP) ve Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) ile birlikte kurulan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde yer alan MSP, 5 Haziran 1977'de yapılan seçimlerde, daha önce CHP ile kurduğu koalisyondan dolayı kendisine oy veren seçmen tarafından olumlu bir geri dönüş alamamış ve oy oranı %8.6'ya düşmüştür. Oy oranındaki düşüşe rağmen AP ve MHP ile beraber II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde de yer alan

MSP, 12 Eylül askeri müdahalesi neticesinde diğer partiler gibi kapatılmış ve parti liderlerine de siyasi yasak uygulanmıştır.

Bu noktada MSP'ye ilişkin vurgulanması gereken ve ilerde RP'yi de etkileyecek olan bir takım hususlar bulunmaktadır. Bu hususlardan birincisi, ilk defa MSP zamanında gün yüzüne çıkan "camici" - "partici" tartışmasıdır. Daha önceki süreçte İslamcı sosyal gruplardan aldığı destekle siyasi hayata giren MGH, ilerleyen yıllarda MSP'nin kurulmasıyla birlikte İslamcı çevrenin dışından da oy talep eden bir parti görünümü arz etmesi, ayağı yere basan politik hamlelerde bulunması ve tebliğ değil propaganda yöntemi ile oy kazanmaya çalışması gibi atılımlar partinin kuruluşunda ve örgütlenmesinde yer alan bazı İslamcıları rahatsız etmiştir. MSP içinde "camici" - "partici" olarak kendini gösteren kutuplaşmalar, parti içindeki çatışmanın merkezinde yer almaktadır. Tebliğ geleneği üzerinden devam etmek isteyenler ile propagandist kitle arasındaki bu çatışma ilerleyen süreçte partiyi zorunlu bir dönüşüme itmiştir(Kara, 2020:10).

MSP açısından bir diğer önemli husus olarak Batı karşıtlığı ele alınabilir. MSP, Batılılaşmaya karşıdır fakat moderniteye karşı olduğu söylenemez. Bu modernlik anlayışı teknolojiye indirgenmiş bir modernitedir. Bu açıdan Erbakan ve çevresini modernist olarak kabul etmek mümkündür. Türkiye'de modernleşme sürecinin başlamasından itibaren sürekli gündemde olup belli bir kesim tarafından benimsenen, "Batının teknolojisini alalım, ama kültürümüzü koruyalım" şeklinde özetlenebilecek görüş, Milli Görüş geleneğinde de kendini hissettirmektedir. Zaten partinin üst düzey yöneticileri, genel olarak üniversite eğitimi almış entelektüel bir profile sahiptir. Parti, bu modernist görünüşünün yanında "Yeniden Büyük Türkiye" hedefi doğrultusunda önceliğini ahlak ve maneviyat esaslarına vererek güçlü bir Türkiye kurmayı ve ülkeyi maddi ve manevi her anlamda kuvvetlendirecek milli bir şuurun tesis edilmesini amaçlar(Erbakan, 1975:9-40). Tüm bunların yanında terakkiperverliğin İslâm'da da mevcut olduğunu dile getirerek bu iki görüşü birleştirmişlerdir. Batı karşıtı modernleşme isteğinin tipik bir örneğini bu partide/parti geleneğinde görmek mümkündür(Kara, 2020:9).

MGH'nin üçüncü ve belki de en önemli partisi ise çalışmanın ana odağını oluşturan Refah Partisi'dir. RP, öncülü olan diğer tüm Milli Görüş partileri gibi katılma bunalımı sonucunda doğan bir siyasi partidir. Katılma bunalımı ise, yöneticilerin siyasal sisteme katılma arzusu duyan birey ve grupların bu talep ve davranışlarını gayri meşru olarak görmeleri durumunda ortaya çıkan bir çatışma ve kriz olarak değerlendirilebilir. Siyasal iktidara hükmeden seçkinler, ayrıcalıklı konumlarını toplumun diğer kesimleriyle paylaşmayı ve onların da siyasal karar mekanizmalarına katılmalarını istememektedirler(Dursun, 2004:261). Dolayısıyla Kemalist resmi ideolojinin İslamcıları siyaset sahnesinin dışına itmesinin, 1950'li yıllara kadar siyaset arenasında temsil edilemeyen İslamcıları bir bunalımın içerisine soktuğu ifade edilebilir. DP hükümeti ile bir nebze de olsa siyasi alanda temsil edildiklerini düşünen İslamcılar, 1960 müdahalesinden sonra AP'den umduğunu bulamamış, küçük Anadolu sermayesi ile birlikte siyasi alana katılma taleplerini MNP ve MSP ile gidermeye çalışmışlardır. Yukarıda detaylı olarak irdelenen bu süreç, 1980 askeri müdahalesinden sonra da benzer şekilde seyretmiş, ordunun belirlediği ılımlı sağ ve sol partiler haricindeki grupların meclise girmesi istenmemiştir. 1983 yılında darbe yönetiminin demokratik hayata dönüş kararını vermesinin ardından İslamcılar, MGH vasıtasıyla siyasi hayattaki varlıklarını korumak için yeni bir parti oluşumuna gitmişlerdir.

Parti tüzüğü ve programı hazırlanırken isim olarak Doğru Yol Partisi uygun görülmüş ancak Demirel'e yakınlığı ile bilinen Ahmet Nusret Turan'ın aynı ismi daha öncesinden tescillemesi sebebiyle yeni partinin ismi Refah Partisi olmuştur. Erbakan'ın siyasi yasağının sürmesi sebebiyle Ali Türkmen başkanlığındaki 33 kişi 13 Temmuz 1983'te Refah Partisi'nin kuruluş dilekçesini vermiştir. Aynı yıl yapılan genel seçimlerde Ali Türkmen'in de dahil olduğu 27 kişinin MGK tarafından veto edilmesi ve yeni kadrosunun uygun görülen süre içerisinde tamamlanamaması sebebiyle

katılmayan RP, kurucu genel başkanlığa Ahmet Tekdal'ı getirmiş ve 19 Temmuz 1983'te resmen kurulmuştur.

Tekdal'ın genel başkanlığında 25 Mart 1984 yerel seçimlerine katılan RP, genel oyların %4,4'ünü alarak Van ve Şanlıurfa belediye başkanlıklarını kazanmıştır. Fakat RP'nin Türk siyasal hayatında hızlı bir ivme kazanması için, siyasi yasaklarının kalkmasıyla beraber Erbakan'ın 11 Ekim 1987'deki RP İkinci Kongresi'nde partinin genel başkanlığına seçilmesini beklemek gerekmiştir.

Erbakan'ın genel başkanlığında 29 Kasım 1987 genel seçimlerine katılan RP, seçimlerde %7,3 oranında oy alarak dördüncü büyük parti olmuştur. RP ilk sandık başarısını 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde oyların %9,8'ini ve Konya, Sivas, Van, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş il merkezlerinde belediye başkanlıklarını alarak elde etmiştir. 20 Ekim 1991 genel seçimlerinde ise, %16,2'ye erişen oy oranıyla oylarını neredeyse ikiye katlamıştır. Seçimlere Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile ittifak yaparak giren RP, 62 milletvekili çıkarmıştır.

RP en büyük başarısını 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde genel oyların %19,1'ini alarak elde etmiş olup, partinin bu başarısı 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde %21,3'lük oyla birinci parti olmasının yolunu açmış ve RP'nin popülaritesini zirveye taşımıştır(Baykal, 2015:169).

Erbakan liderliğinde 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmayı başaran RP, Türk siyasetinde ilk kez İslâmcı referanslara dayanan bir parti olarak sistemin en büyük partisi haline gelmiştir. Bu arada Milli Selamet/Milli Görüş geleneğinin seçmen tercihlerinde ön plana çıkmasıyla beraber siyasal İslâm yeniden bir tehdit olarak görülmeye başlamıştır(Zariç, 2016:4).

28 Şubat süreci olarak bilinen süreçten önce ilk defa seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başaran RP, DYP ile birlikte Refah-Yol koalisyon hükümetini kurmuş ve hükümetin büyük ortağı olarak iktidara gelmiştir. Fakat az önce ifade edilen tehdit algısı ve bundan doğan tedirginlikler etrafında şekillenen propaganda süreci ile birlikte, Türk siyasal tarihinde postmodern darbe olarak bilinen 28 Şubat süreci işlemeye başlamış ve RP, iktidarı koalisyon ortağına devretmek üzere hükümetten çekilmiştir. Dönemin cumhurbaşkanının hükümet kurma yetkisini ANAP'a vermesi üzerine yönetimden uzaklaştırılan RP'ye kapatma davası açılmış ve parti 16 Ocak 1998'de kapatılmıştır.

Bu tarihsel süreç ışığında belirtmek gerekir ki hiç bir MGH partisi, diğeri ile birebir aynı değildir. RP gerek kadrosu gerek dünya görüşü itibariyle MNP-MSP çizgisinin devamı olsa da, dönemin getirdiği bir takım değişiklikleri de içinde bulundurmaktadır.

Daha önce, MSP döneminde değinilen camici-partici tartışması, RP ile particilerin lehine sonuçlanmış, geleneksel manada cemaatçilik ve bireysel ilişkiler devam etse bile partinin genel anlayışı tebliğden değil propagandadan yana olmuştur. Bu dönüşümle birlikte, partinin kitleselleşmesinin önünün açıldığı söylenebilir.

RP ideolojisinin şekillenmesinde parti içindeki "gelenekçi" ve "yenilikçi" kanatların her ikisi de rol oynamıştır. Fakat 1991 yılındaki başarının yakalanmasında yenilikçi kanadın attığı adımlar etkili olmuştur. Genel başkan yardımcısı Bahri Zengin, bir süreden beri RP içerisinde bir değişim gerektiğini ve partinin, geleneksel cami cemaatinin dışına çıkması gerektiğini ısrarla savunuyordu. Ona göre bu geleneksel tabanla iktidara yürümek mümkün değildi, parti yeni kitlelere açılmak zorundaydı. Zengin, bu düşüncelerini temellendirmek adına Türkiye'de muhafazakârlar, aleviler ve sosyalistlerle toplantılar bile düzenlemiştir(Özgültekin, 2017:84).

Avrupa Birliği(AB) konusunda RP, öncülü olan partilere yakın bir noktada durmaktadır. RP'nin kapatılmasından sonrası kurulan Fazilet Partisi(FP) ve Saadet Partisi(SP) dönemlerinde Milli Görüş, AB'ye karşı daha ılımlı bir görüntü çizse de

hareketin Avrupa'ya karşı tavrı ideolojik arka planındaki İslamcılığın yoğun tesiri altındadır(Ülger, 2017:623).

RP'nin öncülü olan partilerden farklılaştığı bir diğer nokta ise ekonomi politikaları üzerinedir. 1980 sonrası Türkiye'de popüler hale gelen liberalleşme politikaları tüm partileri olduğu gibi, RP'yi de değişime uğratmıştır. RP, MSP'nin devletçi anlayışını geride bırakmış, dönemin ruhuna uygun olarak daha serbest piyasacı bir anlayışı benimsemiştir. Bu sayede parti, hem söylem itibarıyla liberalleşmiş hem de taban itibarıyla sosyolojik bir dönüşüm geçirmiştir(Akdoğan, 1999:198).

REFAH PARTİSİ'NİN MAURİCE DUVERGER'İN KADRO VE KİTLE PARTİLERİ SINIFLANDIRMASI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Maurice Duverger'nin 1951'de yapmış olduğu "kadro partisi" "kitle partisi" ayrımı geniş yankı uyandırmış ve bazı yönlerden eleştirilmekle beraber genel olarak kabul görmüştür. Bu iki tip parti arasındaki esas farkı belirleyen faktör, üye sayısı ya da hitap ettikleri seçmen kitlesinin büyüklüğü değil, partiler arasındaki yapı farkıdır(Kapani, 2009:185).

Duverger'in parti sınıflandırmasında yer alan *kadro partilerini*;

- Üyelik sistemine fazla önem göstermeyen,
- Seçim dönemlerinde adaylarını çoğunlukla nitelikli, varlıklı, kariyerli kişiler arasından tercih eden,
- Daimi olarak aktif çalışmalarda bulunmayan fakat seçim dönemlerinde teşkilatını aktif hale getiren,
- Genel merkezinin çevre teşkilatlara etkisinin zayıf olduğu,
- İdeolojisinin sivri ve keskin bir biçimde ön planda olmadığı,
- Teşkilat hiyerarşisinin zayıf olduğu, partiler olarak tanımlamak mümkündür.

Öte yandan *kitle partileri* ise;

- Üyelik sistemine büyük önem veren,
- Büyük ölçüde üyelerinin, aidat, bağış vb. finansman desteğiyle mali kaynak oluşturan,
- Parti içi demokrasisi güçlü olan ve buna paralel olarak üyelerinin yükselebilmesine, eleştiri yapabilmesine imkan veren,
- Sıkı bir ideolojik bağa sahip olan ve bu ideoloji çevresinde örgütlenen,
- Teşkilatını seçim dönemi haricinde de sürekli ve aktif bir biçimde çalıştıran,
- Sürekli olarak toplumsallaştırma çalışmaları çerçevesinde eğitim faaliyetlerinde bulunan,
- Sıkı bir hiyerarşiye ve etkin bir genel merkez etrafında güçlü bir teşkilat yapısına sahip olan partiler olarak ifade edilebilir(Kapani, 2009:185-189).

Bu ölçütler dikkate alındığında Refah Partisi'nin Türkiye'deki diğer çoğu partiler gibi, ne tam olarak kitle partisi ne de tam olarak kadro partisi olduğu söylenemez. Ancak yapılan incelemeler sonucunda görülmüştür ki, RP yer yer kadro partisi görünümü sergilese dahi büyük oranda kitle partisi özellikleri taşımaktadır.

RP'nin kitle partisi olduğu yönündeki göstergelerden ilki, üyelik sistemine ve üye kaydı yapmaya verdiği büyük önemde belirmektedir. Öyle ki, RP'nin kapatılma davasında yer alan tutanaklarda 4 milyon kayıtlı parti üyesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum RP'nin üyelik sistemine verdiği önemi ortaya koymakla birlikte kitle partisi görünümünü desteklemektedir.

RP'nin kitle partisi görünümü sergilemesinin ikinci bir göstergesi ise aidat sistemine ;gösterdiği önemdir. Partinin üyelerinden topladığı aidatların zekat ve sadaka olarak dini temellere dayandırılması, dönemin tepki çeken uygulamalarından olmuştur. Erbakan'ın miting meydanlarında din bezirganlığı yaparak maddi yardım topladığı iddia edilse de RP, finansmanını üyelerin gönüllülük esasıyla verdikleri aidatlardan sağladığını sık sık yinelemiştir(Çağan, 1997:94-95).

Siyasi parti teşkilatının sürekli ve aktif bir şekilde çalışarak toplumsallaştırma çalışması yapma gerekliliği bakımından RP'nin kitle partisi görünümü sergilediği söylenebilir. Parti mensuplarının zamanın teknolojisini en iyi biçimde kullanarak, derneklerde ve lokallerde partinin önde gelen isimlerine ait kasetleri konferanslar şeklinde halkla buluşturması seçmen kitlesinin arttırılmasında etkili olmuştur. Yine başka bir örnekle ifade etmek gerekirse, partinin kapatılmasından önce sadece RP İstanbul İl Başkanlığı Hanımlar Komisyonu, 3465 eğitim semineri, 1572 konferans, 326 salon toplantısı, 3740 doğum ziyareti, 12625 hasta ziyareti, 75 kermes, 310 piknik olmak üzere toplam 1.262.577 kişiye ulaşmıştır(Baykal, 2017:155).

Kitle partilerinde belirleyici bir diğer etken olan sıkı ideolojik bağlılık da RP'nin kitle partisi olarak tasnif edilmesinde önemlidir. RP, her ne kadar öncülü olan partiler kadar sıkı bir İslamcı kimliğe sahip olmasa da kitle partilerine özgü olan ideolojik bağ partide kendini göstermektedir.

Öte yandan RP'nin sahip olduğu sürekli bir kadro anlayışı ve katı hiyerarşik yapısı parti içi demokrasinin zayıflığına işaret etmektedir. Bu, MNP-MSP kadrolarında görev alan önde gelen kişiler haricinde parti içinde yükselmenin oldukça zorlaştığı bir durum ortaya çıkarmaktadır. RP'nin 11 Ekim 1987 tarihli ikinci büyük kongresinde Erbakan'ın parti genel başkanı seçilmesinin ardından partinin merkez karar yönetim kurulu üyeliklerinin yarısından fazlasına MSP'de görev yapmış kişiler getirilmesi bu olaya örnek olarak gösterilebilir(Baykal,2017:107). Bunun yanında liderin ve lider kadronun eleştiri konusu olamaması ve lidere sadakatin tam manası ile sağlanması gayreti, partinin lider odaklılığına ve dolayısıyla kadro partisi görünümüne de sahip olduğuna dair önemli verilerdir.

SAMUEL P. HUNTINGTON'UN KURUMSALLAŞMA ÖLÇÜTLERİNE GÖRE REFAH PARTİSİ'NİN İNCELENMESİ

Siyasal örgütlerin kuvvetlerinin kurumsallaşma oranına göre artıp azalabileceğini ifade eden Huntington, kurumsallaşmayı "örgütlerin itibar ve istikrar kazanma süreci" olarak tanımlamaktadır. Huntington, bu tanımdan yola çıkarak bir örgütün kurumsallaşma oranının dört ölçüt aracılığı ile ölçülebileceğini söylemektedir. Bu ölçütler; *uyarlanabilirlik, karmaşıklık, özerklik ve tutarlılıktır*(Huntington, 1966:65). Bu ölçütler aracılığıyla siyasal örgütlerin kurumsallaşma düzeyleri hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.

Huntington, birinci ölçüt olan uyarlanabilirlik ölçütünün örgütün yaşı ile üç şekilde tespit edilebileceğini söylemiştir. Bunlardan ilki *kronolojik yaş*tır. Kronolojik yaş ne kadar yüksek olursa örgütün kurumsallaşmasının da o kadar arttığını söyleyen Huntington'a göre daha yaşlı kuruluşlar, kurumsallaşma açısından daha yetkindir ve gelecekte var olması daha muhtemeldir(Huntington, 1966:66-67). Uyarlanabilirliğin ikinci ölçütü olarak ise *kuşaksal yaş* işaret eden Huntington, örgütün kuruluşundan beri süre gelen bir lider kadrosunun mevcudiyetinin, örgütün kurumsallığını olumsuz etkileyeceğini, bir örgütün iç iktidarı barışçıl bir şekilde devredebildiği ölçütte kurumsal olduğunu dile getirmektedir(Huntington,1966:67). Uyarlanabilirliğin tespitinde üçüncü ölçüt *fonksiyonellik*dir. Huntington, örgütlerin genelde belirli bir fonksiyonu yerine getirmek üzere kurulduğunu ve görevini tamamladıktan sonra karşısına iki seçeneğin çıktığını aktarmaktadır: Yok olma yahut fonksiyon değiştirme. Huntington, kurulduktan sonra üzerine biçilen faaliyeti yerine getiren örgütlerin, farklı fonksiyonları yerine getirememesi durumunda kurumsallaşma açısından eksik kaldıklarını belirtmektedir(Huntington, 1966:68).

Uyarlanabilirlik ölçütünün ilk kriteri olan *kronolojik yaş* açısından Refah Partisi incelendiğinde karşımıza 1983 yılları ile 1999 yılları arasında 16 yıllık bir dönem çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle RP'nin kronolojik yaşının düşük olması nedeniyle kurumsallığının da düşük olduğu izlenimine kapılmak hatalı olacaktır. Çünkü RP bir geleneğin üçüncü partisi olarak ortaya çıkmıştır ve ilk defa 1969 yılında ismi anılan MGH'nin parti olarak bir devamıdır. RP'nin kronolojik yaşının 1969 yılında başladığı varsayımından hareketle 30 yıllık bir sürecin aktörü olduğunu belirtmek gerekir. Bunun dışında MGH'nin 1971 yılında MNP'nin kapatılarak Erbakan'ın Yurt dışına gitmek zorunda kalması, 1980 Darbesini takiben MSP'nin kapatılması ve RP kurucu üyelerinin birçoğunun veto edilmesi gibi birçok badire atlattığını söylemekte fayda vardır. Bu göstergelerden hareketle kronolojik yaş açısından RP'nin kurumsallaşma düzeyinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Bir diğer uyarlanabilirlik kriteri olan *kuşaksal yaş* açısından RP'nin kurumsallaşmasının oldukça düşük olduğunu söylemek gerekir. Zira daha önce de değinildiği gibi RP, siyasi yasakların kalkmasının ardından MSP'den gelen kadrolar tarafından devralınmıştır. RP'nin kurucularından olan Ahmet Tekdal bile genel başkanlık görevinin Recai Kutun aracılığıyla kendisine tevdi edildiğini; kararın arkasında Necmettin Erbakan olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Tekdal, genel başkanlık görevini bir emanetçi titizliği ile yürüttüğünü ve şartlar olgunlaştığında hiç bir tereddüt yaşamadan genel başkanlığı Erbakan'a devrettiğini ifade etmiştir (Baykal, 2017:178). Yaşanan bu gelişmenin RP'nin kurumsallaşmasını olumsuz etkilediği söylenebilir. Erbakan, RP'nin ve MGH'nin tek ve gerçek lideri addedilmiş, liderlik değişimi gündeme bile getirilmemiştir.

Uyarlanabilirlik ölçütünün son kriteri olan *fonksiyonellik* açısından RP'yi incelemek gerekirse, partinin öncülü olan Milli Görüş partilerinden daha geniş misyonlar yüklendiğini ve fonksiyonelliğinin yüksek olduğunu söylemek doğru olacaktır. İslamcılarının ilk partileri MNP ve MSP'den daha farklı söylemler ve misyonlarla yola çıkan RP, özellikle ortaya koyduğu 'Adil Düzen' yaklaşımıyla fonksiyon değiştirme konusunda oldukça başarılı olmuştur. 1980 öncesi 163. madde gibi İslamcılarını mağdur eden anayasa maddeleriyle ilgilenen MGH, RP döneminde siyasi bakış açısını genişleterek insan hakları ve kimlik sorunları gibi meseleleri de gündemine almış ve bununla birlikte Kürt seçmenlere yönelik yeni bir yaklaşım ortaya koyabilmiştir. Ekonomi anlayışı açısından MNP ve MSP, dönemin ruhuna uygun olarak daha devletçi politikalarından yana tavır alırken, 1980'li yıllarda dünyada liberal iktisat anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte RP, ekonomi alanında fonksiyonunu değiştirerek daha serbest piyasacı bir yaklaşım sergilemiştir.

Kurumsallaşma ölçütlerinden ilki olan *uyarlanabilirlik* ölçütüne göre RP'nin büyük oranda kurumsallaşmayı başarmış bir parti olduğunu söyledikten sonra, Huntington'un kurumsallaşma hususunda ikinci bir ölçüt olarak ortaya koyduğu *karmaşıklık* ölçütüne değinmek gerekir. Huntington, bir örgütün ne kadar karmaşık olursa o derece kurumsallaşabileceğini söyleyerek, karmaşıklığı "hem örgütün alt birimlerinin hiyerarşik olarak çoğalması hem de çeşitli alt birim tiplerinin farklılaşması" olarak ortaya koymaktadır (Huntington, 1966:71). RP, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM), Cansuyu, Avrupa Milli Görüş Teşkilatları (IGMG), Milli Gençlik Vakfı (MGV) gibi birçok Milli Görüş kuruluşu ve organizasyonu ile birlikte hareket etmiş ve bu kuruluşlardan sadece Türkiye'de değil Avrupa'da da etkin bir şekilde faydalanabilmiştir. Milli Görüş genel anlamda toplumun talep ve beklentilerine yönelik faaliyetler yürütmenin yanında, ülke halkının eğitimi, Erbakan'ın tabiriyle şuurlandırılması konusunda da gayret göstermiştir. Özellikle genç kesim başta olmak üzere tüm bireylerin şuurlandırılması amacı doğrultusunda örgütlenme hususuna yer ve zaman ayırt etmeksizin önem vermiştir (Tuncel ve Yılmaz, 2017: 164). Bu karmaşıklığı iyi bir şekilde yönetebilmesi, RP'nin kurumsallaşma düzeyini artırmış ve kimi zaman fonksiyonelliğini de olumlu yönde etkilemiştir.

Huntington'a göre kurumsallaşmanın bir diğer ölçütü *özerkliktir*. Bu ölçüte göre siyasal partiler, çeşitli kurum ve kuruluşlar, sosyal gruplar ve sosyal sınıflar ile bir takım ilişkiler içerisinde bulunmaktadır. Eğer parti, siyasi hayatta bu kurum,

kuruluş ve grupların sözcülüğünü yürütmekten dışarı çıkamıyorsa, bu kurum ve kuruluşların menfaatleri partinin propaganda ve söylemini belirleme açısından etkili ise parti kurumsallaşma açısından zayıf bir durumdadır. Çünkü parti, belirtilen öğelerden özerk hale gelememiştir (Huntington, 1966:73-75). RP'nin kurumsallaşma düzeyi özerklik açısından incelenecek olursa, büyük oranda oluşan algı RP'nin özerk bir parti olamadığı, İslâmi cemaatlerden ve tabanından bağımsız hareket edemediği yönündedir. Fakat RP, bir MGH partisi olmasına rağmen, Milli Görüşün kuruluşunda büyük rol oynayan İskenderpaşa Cemaatinin etkisinde kalmamış, öncülü olan partilere oranla cemaatlerden bağımsız bir tutum sergileyerek tam anlamıyla bir siyasi parti olmaya çalışmıştır. Hatta bu dönemde RP lideri Erbakan ile başından beri partinin destekçisi olan İskender Paşa Cemaatinin -Kotku'nun yerine gelen- şeyhi Mahmud Esad Coşan arasında bazı çekişmeler yaşanmıştır. Erbakan'ın, politik olanın, yani kendisinin; dinsel olanı, yani tarikatı belirlemesi gerektiği düşüncesi çatışmanın esas konusunu oluşturmuştur. Bunun üzerine parti üstünlüğünü kabul etmeyen Coşan, desteğini RP'den çekmiştir(Kara, 2020:16). RP, 1991 genel seçimlerinde tabanının büyük çoğunluğunu oluşturan Kürt seçmenden bağımsız davranarak seçim barajını aşmak adına MÇP ile ittifak yapmaktan çekinmemiş yerine göre pragmatist davranmıştır. Bu örneklerden hareketle, özerklik açısından RP'nin kurumsallaşma düzeyinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

Huntington'un kurumsallaşma yaklaşımında ortaya koyduğu son ölçüt ise *tutarlıktır*. Huntington, parti içinde belirli oranda oydaşmanın, kurumsallaşmanın ön şartı olduğunu ifade ederek, tutarlığın yüksek olduğu örgütlerde kurumsallaşmanın da yüksek olacağını belirtmiştir(Huntington, 1966:73-75). Bir siyasi hareketin devamı olması nedeniyle RP de diğer MGH partileri gibi siyasi ideoloji olarak İslamcılığı içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla RP'nin ideolojik açıdan tutarlı bir parti olduğu söylenebilir. Bunun dışında RP, tutarlık ölçütüne göre diğer MGH partilerinden ayrı bir yere sahiptir. Çünkü RP döneminde parti içinde ilk defa *yenilikçiler* olarak bilinen muhalif bir grup ortaya çıkmıştır. *Gelenekçilere* karşı muhalefet yürüten bu grup RP kapatıldıktan sonra Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. Buradan hareketle yenilikçi grubun ortaya çıkışına kadar tutarlı bir görünüm sergileyen MGH, RP döneminde parti içi görüş ayrılıklarının oluşmasıyla birlikte tutarlık ölçütü açısından daha az kurumlaşmıştır.

SONUÇ

Türk siyasi hayatında Saadet Partisi çatısı altında faaliyetlerini yürüten Milli Görüş Hareketi'nin üçüncü partisi olan Refah Partisi, doğuş teorileri, Duverger'in parti tipolojileri ve Huntington'un kurumsallaşma ölçütleri aracılığıyla incelenmiştir. Parlamento dışından bir katılma bunalımı olarak doğan MGH'nin, siyasi parti kanadını oluşturan MNP ve MSP gibi RP de katılma bunalımı sonucu doğmuştur. Fakat RP, MNP ve MSP'den farklı olarak, İslâmi tonları içinde daha az barındıran ve belki de bu sayede kitlelere daha rahat ulaşabilen bir parti olmuştur. Bunda şüphesiz, daha sonraları yenilikçiler olarak adlandırılacak olan genç kadronun da etkisi büyüktür. Bu kitleleşme sürecinde oldukça pragmatist bir yaklaşım sergileyen RP, D-8 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası kuruluşların oluşmasına öncülük etmiş, Adil Düzen, Havuz Sistemi gibi uygulamaları ortaya koyarak Türk siyasi hayatında önemli bir yer edinmiştir.

RP, Maurice Duverger'in parti tipolojisine göre büyük oranda kitle partisi görünümünü sergilemektedir. Fakat lider odaklılık ve özellikle son dönemde gelenekçi-yenilikçi olmak üzere iki kanadın oluşmasıyla birlikte parti içi demokrasinin tam anlamıyla sağlanamamış olması gibi önemli etkenlerin, RP'nin biraz daha kadro partisi görünümüne yaklaşmasında etkili olduğu söylenebilir. Lidere dayalı parti anlayışı ve parti içi demokrasinin zayıf olması, Türk siyasi hayatındaki hemen hemen çoğu siyasi partide gözlemlenebilir. Bu durum, partiler üzerinde tam anlamıyla kitle partisi ve kadro partisi tipolojileri açısından bir değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır.

Samuel P. Huntington'un kurumsallaşma kriterleri açısından bakıldığında, MGH'ye bağlı bir siyasi parti olarak ortaya çıkan RP'nin arka planı, partinin kuruluş

tarihi olan 1983'ten de eskiye dayandığı için büyük oranda kurumlaşmış bir parti görünümünü sergilemektedir. 1969'da başlayan Milli Görüş geleneğinin Türk siyasi hayatının en hareketli yıllarında kurduğu partiler aracılığıyla siyasete bazen koalisyon ve bazen de muhalefet olarak dahil olması, partinin kronolojik yaş ve badire atlama gücü gibi noktalarda daha ileri bir kurumsallaşma kavuşmasına yardımcı olmuştur. Partinin, İslâmcı geleneğin çeşitliliğini içinde barındırması, cemaatlerle olan ilişkileri ve kendi bünyesindeki örgütlerle ilişkilerini başarılı bir şekilde yürütebilmesi, partinin karmaşıklık kriteri açısından da kurumsallaşma düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. MNP ve MSP dönemine kıyasla RP, partiye destek veren sosyal gruplardan bağımsız hareket edebilmiştir. Bu durumun, özerklik kriteri açısından RP'nin kurumsallaşma düzeyinin yükselmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Son olarak, tutarlık ölçütüne göre RP'nin kendi içinde bir söylem birliği olduğundan hareketle kurumsallaşma düzeyinin yüksek olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, Yalçın (1999). *İslamcılık Bağlamında Türkiye'de Siyasal İslam'ın Gelişimi ve Refah Partisi 1980-1998*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- BAYKAL, Ömer (2017). *Türk Siyasetinde Refah Partisi Deneyimi: Gelenek, İdeoloji ve Politika*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- BULAÇ, Ali (2005). "İslâm'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslâmcıların Üç Nesli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6 / İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAĞAN, Cevdet (1997). *27 Mart 1994 Yerel Seçimlerinde Basının Gündemi, Tutumu ve Refah Partisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2005). "İslamcılık ve Türkiye Üzerine Notlar", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6 / İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAKIR, Ruşen (2005). "Milli Görüş Hareketi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 6 / İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- DURŞUN, Davut (2004). *Siyaset Bilimi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (1974). *Siyasi Partiler*. 2. Baskı. (E. Özbudun, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- ERBAKAN, Necmettin (1975). Milli Görüş. İstanbul: Dergah Yayınları.
- ERBAKAN, Necmettin (2013). *Davam*. Ankara: MGV Yayınları.
- HUNTINGTON, Samuel P.(1966). "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma", (Ergun Özbudun, Çev.). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22-23(1-4), 55-107.
- KARA, Yasin(2020). *Millî Görüş Hareketinin Partileşme Süreci ve Refah Partisi (1970-1998)*, academia.edu.tr,(Erişim: 02.01.2021)
- KAPANİ, Münci (2009). *Politika Bilimine Giriş*. 21. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (2000). *Siyaset Bilimi*. 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- MERT, Nuray (2007). *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. 1. Baskı, İstanbul: Selis Kitaplar.
- ÖZDEMİR, Hakan (2015). 28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi ve Fazilet Partisi, Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 165-193.
- ÖZGÜLTEKİN, Ahmet (2017). *Türkiye'de Radikal Demokrasi Anlayışı ve Din İlişkisi: Refah Partisi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- TUNCEL, Gökhan, & GÜNDOĞMUŞ, Bekir (2012). Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 137-158.

- TUNCEL, Gökhan, & YILMAZ, Hasan (2017). Türkiye’de Devlet (!) Toplum Gerilimini Azaltıcı Bir Aktör: Milli Görüş. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 151-182.
- ÜLGER, Uğur (2017). Siyasal İslam’ın AB’ye Bakış Açısı: Milli Görüş Hareketi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 619-632.
- YAVUZ, M. Hakan (2005). “Milli Görüş Hareketi: Muhalif ve Modernist Gelenek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6 / İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- YILMAZ, Selman (2016). Milli Görüş Hareketi: Toplumsal Hareketlerde Çerçeve Değişimi Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1164-1185.
- ZARİÇ, Sami (2016). Türk Siyasal Hayatında Milli Görüş Hareketinin Tarihsel Gelişimi Işığında Milli Görüş ile Adalet ve Kalkınma Partisi Arasındaki İdeolojik Farklılıklar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 38(4), 228-243.